

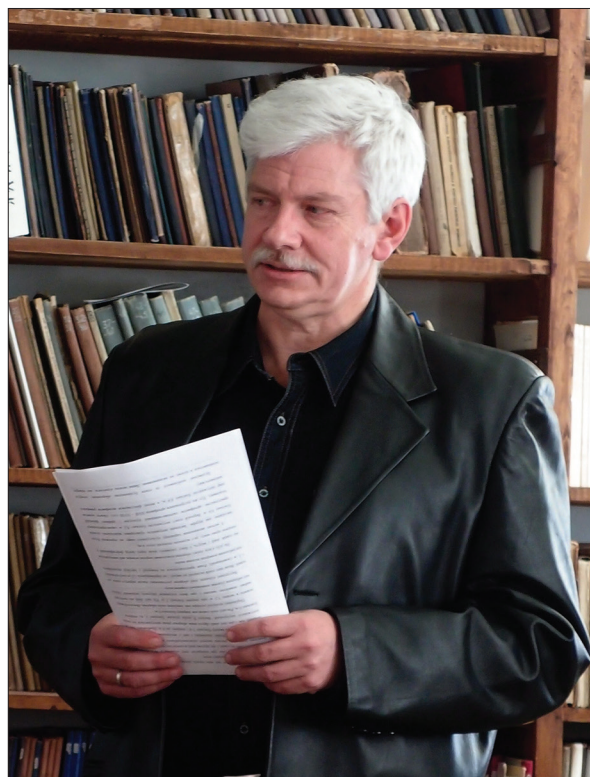
З НАГОДИ 60-РІЧЧЯ АНДРІЯ ПЕТРОВИЧА ТОМАШЕВСЬКОГО

16 січня 2022 р. виповнилося 60 років старшому науковому співробітникові відділу давньоруської і середньовічної археології Андрію Петровичу Томашевському. Сорок чотири роки свого життя дослідник присвятив археології й більшість з них пов'язав з Інститутом археології.

Міцною культурною та інтелектуальною основою для Андрія Петровича стали батьки Петро Степанович та Регіна Леопольдівна — кияни, інженери-фізики, забезпечили єдиному синові умови для всебічного розвитку. Яскравими враженнями дитинства стали мандрівки з батьком, яхтсменом та автомобілістом, київськими околицями, Середнім Подніпров'ям, Прип'ятським Поліссям, дорогами балтійського узбережжя. Символічно, що майбутній науковець перші роки життя провів у комуніальній квартирі по вулиці Велика Житомирська — «з вікнами на фундаменти мономахівського Федора».

Після закінчення школи у 1978 р. вступні іспити до вузу були відкладені через загострення хвороби серця. Андрій Петрович влаштувався лаборантом Середньодніпровської експедиції ІА АН УРСР (керівник О. М. Приходнюк), потім працював в Інгульській (О. Г. Шапошникова) та Херсонській (А. І. Кубишев) експедиціях, де займався переважно камеральною обробкою.

Цей досвід підштовхнув до вступу у 1979 р. на історичний факультет Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького. Саме тут під керівництвом Надії Михайлівни Кравченко А. П. Томашевський здобув необхідні фахові уміння та навички, готував перші наукові праці, отримав відзнаки за доповіді на студентських конференціях. Під час навчання він брав участь у дослідженнях у Білій Церкві (Р. С. Орлов), чотири польові сезони провів у складі Ранньослов'янської археологічної ек-

спедиції пединституту, причому три з них — як заступник керівника, досліджуючи пам'ятки I тис. н.е. поблизу Обухова; був старостою археологічного гуртка факультету.

Після закінчення навчання А. П. Томашевський спробував себе в професії вчителя, кілька місяців викладав у київській школі № 169. Відтак два роки відслужив у залізничних військах збройних сил СРСР. В останні місяці служби взяв участь в ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Власне тоді йому випала несподівана нагода на декілька годин відвідати Овруч, який згодом стане основним об'єктом наукових зацікавлень дослідника.

Після звільнення з військової служби у вересні 1986 р. Андрій Петрович повернувся до

археології спершу як лаборант Херсонської новобудовної експедиції, а з січня 1987 р. — як старший лаборант сектору давньоруської та середньовічної археології. З того часу його наукова діяльність пов'язана саме з археологією Середньовіччя. Як член групи «Змієві вали» (кер. М. П. Кучера) він упродовж 1987–1989 рр. досліджував Змієві вали на Посуллі, у Середньому Подніпров'ї та Житомирщині, Траянові вали на Поділлі, працював у Поліському загоні Дніпровської давньоруської експедиції. У 1988 р. здійснив самостійні розвідки ранньослов'янських пам'яток у середній течії р. Тетерів, по Роставиці, у середній течії Случі та її допливів — Тні й Смолки. За матеріалами цих робіт підготовлені статті до тому «Зводу пам'яток історії та культури Житомирської області».

Восени 1990 р. Андрій Петрович вступив до аспірантури ІА АН УРСР і в грудні 1993 р. блискуче захистив кандидатську дисертацію на тему «Населення Східної Волині V–XIII ст. н.е. (система заселення, екологія, господарство)».

У ці ж роки науковець взяв участь у дослідженні давньоруського селища Автуничі (1990–1991), самостійних науково-рятувальних розвідках по трасі газопроводу Мигалки — Радомишль (1991) та роботах експедиції з обстеження та інвентаризації пам'яток на територіях, що зазнали радіаційного забруднення після аварії на ЧАЕС під керівництвом Б. А. Звіздецького (1994–1995). У середині 90-х років дослідник був задіяний у розкопках на території Успенського та Михайлівського монастирів Києва.

З 1994 р. А. П. Томашевський був переведений на посаду наукового співробітника (2009 р. — старшого наукового) й одночасно (майже на 20 років) став ученим секретарем відділу. Саме тоді він розпочав розробку дослідницького «Проекту комплексного вивчення і збереження історико-археологічної та палеоприродної спадщини Овруцького кряжу та середньовічної Овруцької волості». Осердям проекту став Словечансько-Овруцький кряж.

Упродовж 1996–1998 рр. Овруцька археологічна експедиція здійснює перші ґрунтовні комплексні мультисезонні розвідкові дослідження кряжу. Праця в межах проекту стала важливим елементом діяльності групи науковців, що взаємодіяли з Андрієм Петровичем, а також базою для наукового становлення учнів. Сформульовані дослідницькі принципи й досі залишаються актуальними в науковій діяльності вченого та його однодумців. Згодом він

запропонував низку схожих територіальних проєктів (Райковецький, Болохівський, Чорнобильський, Улицький, Нобельський тощо); під його керівництвом А. В. Борисов розпочав реалізацію Пороського проєкту.

Упродовж 2002 р. експедиція під керівництвом А. П. Томашевського здійснила перші документовані розкопки давньоруських майстерень із обробки пірофілітового сланцю на спеціалізованих поселеннях Нагор'яни й Прибитки, виявила та дослідила давні копальні, локалізувала промислові виробничо-агломераційні мікрорегіони тощо. Здобуті матеріали дозволили розпочати дослідження овруцької середньовічної індустрії пірофілітового сланцю (С. В. Павленко).

Перші роботи на кряжі дозволили Андрієві Петровичу спланувати й втілити програму систематичного обстеження території середньовічної Овруцької волості. Упродовж 2004–2015 рр. Овруцька (Східно-Волинська) експедиція здійснила археологічні обстеження на теренах північної Житомирщини, у 2013–2014 рр. — південних регіонів Житомирщини. З 2006 р. ці роботи виконувались одночасно й за програмою підготовки «Зводу пам'яток історії та культури Житомирської області». У різні роки в роботі експедиції взяли участь понад 50 науковців, а також студенти, краєзнавці, місцеві аматори. Такі масштабні роботи дозволили досягти високого ступеню археологічної дослідженості регіону.

Набутий досвід та отримані результати польових досліджень дали змогу дослідникові розробити й обґрунтувати новий методологічний підхід до оцінки ступеню археологічної дослідженості окремих мікрорегіонів, який він утілює в останні роки у своїх наукових працях.

З початку проєкту окреме місце в ньому належить реалізації програми охорони історико-культурного та природного, палеоекологічного надбаня Овруцької волості. Результатом стали не лише серія публікацій, а й здійснення практичних кроків з обліку, паспортизації, охорони археологічних пам'яток, утворення заповідних історико-культурних та ландшафтних об'єктів і територій. Ще 1997 р. колектив учених із Інститутів археології, ботаніки, геологічних наук, географії, зоології НАН України під керівництвом А. П. Томашевського розробив та подав клопотання про необхідність створення природного заповідника «Словечанський кряж». У 2000 р. Овруцький кряж номінований для включення до Списку всесвітньої культурної та природної спадщини.

Розроблено охоронну документацію для унікальних пам'яток овруцької середньовічної індустрії пірофілітового сланцю та середньовічного археологічного комплексу біля с. Городець Овруцького району. На жаль, ці напрацювання не вдалося вповні реалізувати. Але дослідник не втрачає завзяття й упродовж 2019–2020 рр. продовжує спроби створення Овруцько-Словечанського національного природного парку.

Ще одним напрямом діяльності вченого був і є пошук, виховання та підтримка молодих науковців. Під керівництвом А. П. Томашевського здійснюється робота над кількома дисертаційними дослідженнями, успішно захищені бакалаврські й магістерські праці. Окремою віхою його діяльності є викладання спеціалізованих курсів у вищих навчальних закладах, зокрема у Переяславському університеті імені Григорія Сковороди та Національному університеті «Києво-Могилянська академія», де він читає спеціалізований курс «Просторові дослідження та палеоекологічні реконструкції».

Як учений секретар відділу давньоруської та середньовічної археології А. П. Томашевський брав участь у формуванні стратегії науково-дослідних робіт відділу. Він став ініціатором безпрецедентного завдання – збір інформації та укладання археологічних карт і баз даних щодо всіх відомих давньоруських і середньовічних пам'яток України, який був поспідовно реалізований відділом.

Важливою сферою діяльності Андрія Петровича стало членство в Польовому комітеті

ІА НАН України та бібліотечній раді. Ювіляр не цурається праці над популяризацією та адвокацією історико-археологічної спадщини, на що вказують його публікації, участь у документальних фільмах, численних наукових і науково-краєзнавчих конференціях.

На жаль, із 2014 р. певні обставини не дозволяють Андрієві Петровичу продовжувати активну польову діяльність. Проте його організаторські здібності та чітке бачення дослідницьких завдань досі мають вагомий вплив на польову діяльність його учнів та однодумців. Нині всі ресурси він спрямовує на підготовку узагальнювальної монографії, присвяченої середньовічній Овруцькій волості.

Перелік чеснот ювіляра, звісно, не може бути вичерпаний в обмежених рамках привітального слова, тому багато аспектів його інтелектуального життя залишилися поза межами цього тексту. Ми, його друзі та учні, обіцяємо виправити це в нарисах до наступних ювілеїв та з вдячністю й повагою сподіваємося на довгі роки співпраці!

Андрію Петровичу,
Sto lat, sto lat
Niech żyje, żyje nam.
Sto lat, sto lat
Niech żyje, żyje nam.
Jeszcze raz, jeszcze raz,
Niech żyje, żyje nam,
Niech żyje nam!
Будьте здорові, бадьорі й натхненні!

Колеги, друзі, учні.